

KIRJALLISUUSESITTELYJÄ JA ARVIOITA

MAALLEMUUTON KARTOITUS

Simo Hakamäki:

Maaseudulle muutto muuttoliikkeen osana, Jyväskylän Studies in Education, Psychology and Social Research 38, Jyväskylän Yliopisto, Jyväskylä 1978, 175 s.

Muuttoliiketeorian uranuurtajalla, E.G. Ravensteinillä, on täytynyt olla poikkeuksellinen oivaltamiskyky: puutteellisten tilastotietojen ja olemattomien tutkimusten pohjalta hän laati jo 1880-luvulla joukon muuttoliikettä koskevia yleistyksiä, jotka nykyistenkin tutkimusten mukaan näyttävät yhä pitävän paikkansa. Ravensteinin klassiset kirjoitukset olisi syytä julkaista uutena laitoksena, koska eräät hänen havaintonsa keksitään ikään kuin uusina ajatuksina kerta kerran jälkeen uudelleen.

Eräs Ravensteinin keskeisimmistä yleistyksistä oli se, että jokainen merkittävä muuttovirta saa aikaan vastakkaisuuntaisen muuttovirran. Kun Ravensteininkin mukaan muuttojen päävirta suuntautuu keskuksiin, vastavirta (joka ei välttämättä koostu pelkästään paluumuutoista) käy siten keskuksista pois päin. Niissä lukuissa empiirisissä muuttoliikete tutkimuksissa, joita on mitä moninaisimmissa olosuhteissa pantu toimeen sitten Ravensteinin päivien, tämä vastavirta-ilmio on kuitenkin tutkimuskohteiden joukossa jäänyt taka-alalle.

Suomessakaan ei ole tähän saakka mainittavasti kiinnitetty huomiota siihen melko huomattavaan maassamuuton osaan, jonka muutot maaseudulle ovat muodostaneet koko muuttoliikkeestä. Tätä tietämyksen aukkoa on Simo Hakamäki ryhtynyt ansiokkaasti täyttämään väitöskirjallaan *Maaseudulle muutto muuttoliikkeen osana*. Tekijän tarkoituksena on ollut täydentää muuttoliikkeen kokonaiskuvaa tutkimuksella, jossa maaseutuhakuista muuttoliikettä tarkastellaan pääosin yksilötasolla, unohtamatta silti yhteisötason näkökulmaakaan. Tutkimuksen sisältöä on luonnollisesti vaikeata kuvata tyhjentävästi lyhyen esittelyn puitteissa, mutta seuraavat poiminnot antanevat jonkinlaisen käsityksen Hakamäen saavuttamista tuloksista.

Tutkimuksen kohteena olivat kahteentoista Keski-Suomen kuntaan v. 1968 muuttaneet 974 ruokakuntaa, joista kuitenkin 254 oli ehtinyt muuttaa uudelle paikkakunnalle ennen v. 1969 toi-

meenpantuja haastatteluja. Jäljellä olleista muuttajista tavoitettiin haastateltaviksi n. 90 % eli 598 ruokakuntaa.

Eräitä tietoja poimittiin lisäksi väestörekistereistä. Syksyllä 1973 suoritetussa seurantatutkimuksessa selvitettiin väestörekistereistä, ketkä muuttajista olivat siihen mennessä muuttaneet uudelleen ja ketkä asuivat vielä tuloalueella.

Hieman yli puolet muuttajista oli muuttanut kirkonkyltiin ja muihin taajamiin ja vajaa puolet haja-asutusalueille. Muiden maassamuuttotutkimusten tavoin tämäkin tutkimus osoitti, että naiset ovat miehiä liikkuvampia. Erityisen selvänä enemmistönä naiset olivat haja-asutusalueille muuttaneiden joukossa.

Vaikka tutkimusalueelle muuttaneet olivat nuoria, he olivat kuitenkin hieman iäkkäämpiä kuin kaikki maassamuuttajat keskimäärin. Siviilisäätyrakenne ei poikennut muista maassamuuttajista. Huomionarvoista kuitenkin oli, että maaseudulle muuttaneiden ruokakuntien päämiehistä melkein joka neljäs kuului passiiviväestöön, johon kuuluvista suurin osa muutti haja-asutusalueille. Haja-asutusalueille muuttaneet olivat lisäksi iäkkäämpiä ja saaneet vähemmän koulutusta kuin taajamiin muuttaneet.

Taajamiin muuttaneet henkilöt olivat tehneet muuttopäätöksensä lähinnä taloudellisten näkökohtien nojalla. Sen tähden taajamahakuiselle muutolle oli luonteenomaista riippuvuus työoloista ja ansiomahdollisuuksista, ansiotason nousu, voimakas työikäisten edustus sekä työskentely palvelu- tai jalostuselinkeinoissa. Sitävastoin haja-asutusalueille muuttaneiden päämotiivit olivat suureksi osaksi tunnesyitä tai muita ei-taloudellisia tekijöitä. Usein syynä oli avioliitto tai eläkkeelle siirtyminen.

Kuudennes tarkasteltuihin maalaiskuntiin muuttaneista luopui ammatista ja osa vaihtoi ammatissaan. Muuttoon liittyneet ansiotasonmuutokset eivät olleet olennaisia. Myöskään asumismuodon muutokset eivät olleet olennaisia, mutta lähes puolet pääsi muuton seurauksena asumaan suurempaan asuntoon. Muuttajat kokivat asuinpaikkansa muutoksen yleisesti myönteisenä. Kuitenkin uuden asuinkunnan alhainen palvelutaso koettiin kielteisenä piirteenä.

Hakamäen tutkimuksen keskeisimpiä havaintoja on uudelleenmuuton voimakkuus. Tutkimuskuntiin muuttaneista ruokakunnista oli vuoden kuluessa muuttanut edelleen jo runsas neljännes. Viiden vuoden kuluessa oli tarkastelluista ruokakunnista muuttanut uudelle paikkakunnalle yhteensä 52 %. Haastatteluvaiheessa muutos suunnitelmista koottujen tietojen perusteella oli arvioitavissa, että uudelleenmuuttajia olisi kaikkiaan 57 %. Seurantatutkimuksessa ilmeni, että muuttoaikomuksensa ilmaiseista joka kolmas luopui aikeistaan ja joka neljäs muuttohaluton oli kuitenkin muuttanut. Muuttajien ilmaistemien ennakoarvioiden perusteella ei tutkimuksen mukaan pystytä luotettavasti ennakoimaan tulevaisuudessa tapahtuvia muuttoa.

Tutkimuksensa empiirisen aineiston käsittelyn pohjalta Hakamäki on kehittänyt muuttoliikkeen

eri vaiheita kuvaavan mallin. Siinä kuvataan, miten muuttoprosessi liittyy ihmisten elämäntilan eri lohkoihin. Mallin pääasiana on se, että siinä lähtö- ja tulotilanteen lisäksi otetaan huomioon niiden väliin sijoittuvat osavaiheet. Muuttoprosessin esittäminen kymmenvaiheisena tapahtumasarjana antaa varsin todenmukaisen kuvan muuttoliikkeeseen sisältyvästä kokonaiskäyttäytymisestä.

Väitöskirjallaan Simo Hakamäki on valottanut tähän saakka vähälle huomiolle jäänyttä muuttoliikkeen osa-aluetta. Hänen tutkimuksensa hyödyllisyyttä lisää luonnollisesti se seikka, että näin saatua tuloksia voidaan tuoreeltaan käyttää hyväksi niissä suunnitelmissa, joita mm. tilastokeskuksella on muuttoliikkeen kartoittamiseksi.

Altti Majava

NORJALAISTEN MUUTTOMOTIIVIT

Statistisk Sentralbyrå:

Flyttemotivundersøkelsen 1972, Samfunnsøkonomiske studier 35, Oslo 1977, 233 s.

Norjan tilastollinen keskuslaitos sekä kaupunki- ja aluetutkimuslaitos NIBR panivat v. 1972 yhdessä toimeen varsin laajan haastattelututkimuksen, jolla kartoitettiin norjalaisten maassamuuton motiiveja. Yhteiskuntapoliittisessa suunnittelussa oli havaittu, että käytettävänä olevista tilastoista saatiin kyllä riittävästi tietoja muuttoliikkeestä alueellisenä ilmiönä mutta että yksilötason tietoja ei ollut saatavana. Tutkimuksella pyrittiin sen tähden saamaan selville mm. muuttajien ilmoittamat muuton syyt, muuton yhteydessä tapahtuvat muuttajien elämäntilanteen myönteiset ja kielteiset muutokset, yksittäisten muuttovirtojen koostumuksen muut kuin puhtaasti demografiset tunnusmerkit, kuntien sisäinen muuttoliike, muutoista aluesuunnittelulle aiheutuvat seuraamukset, muuttajien asumismielitymukset ja edelleenmuuttoalttius sekä perusteita alueellisten väestöennusteiden laatimiseksi.

Tutkimusta suunniteltaessa käytiin huolellisesti lävitse käytettävissä olevat muuttoliiketeoriat, joita niin tässä kokoomaraportissa kuin erillisessä julkaisussakin on seikkaperäisesti selvitetty. Mitään varsinaisesti uutta teoreettista viitekehystä ei tutkimusta varten kuitenkaan kehitelty. Teoreettisen tarkastelun pohjalta laadittu haas-

tattelulomake muodostui varsin laajaksi, sillä muuttajat joutuivat vastaamaan 158 kysymykseen ja vertailuryhmän ei -muuttajat 86 kysymykseen. Tästä huolimatta muuttajilta ei kysytty esimerkiksi muuttopäätöksen vaatimaa harkinta-aikaa, muuton ajankohdan valintaan liittyviä seikkoja, paluumuuttoaikomuksia, aikaisempien muuttojen syitä taikka henkilökohtaisten kontaktien alueellista laajuutta.

Tutkimuksen kohteena olivat ne 16-74 -vuotiaat henkilöt, jotka olivat muuttaneet jostakin kunnasta toiseen v. 1971. Otoksesta 21 % jäi haastatteleematta, joten tulokset perustuvat 2 894 maassamuuttajan antamiin vastauksiin. Vertailuryhmäksi poimittiin vastaavanikäisiä henkilöitä, jotka eivät muuttaneet v. 1971 ja joita aineistossa oli mukana 1 315 (kato oli 16 %). Vertailuryhmän väestöllinen rakenne ei kuitenkaan ollut sama kuin muuttajien rakenne, mikä lienee vaikeuttanut johtopäätösten tekemistä muuttajien ja ei-muuttajien välisistä eroista.

Väestötilaston mukaan muuttajat keskittyvät voimakkaasti ikäryhmään 16-29 vuotta. Haastattelututkimus osoitti muuttaneisuuden riippuvan lisäksi perheasemasta ja mahdollisten lasten iästä. Niinpä lapsettomat muuttivat useammin kuin lapsiperheet, joista liikkuvimpia olivat alle 2-vuotiaita lapsia omaavat perheet. Pitkäaikaista koulutusta saaneiden liikkuvaisiin ikäkausii ajoittui jonkin verran myöhäisemmäksi kuin muilla muuttajilla, ja he olivat kaikissa ikäryhmissä vilkkaimmin muuttavia. Ei-muuttajiin verrattuna

muuttajat olivat vähemmän vakiintuneita, sillä varsinkin monet heistä olivat vaihtaneet usein työpaikkaa tai työnantajaa. Ei-muuttajilla oli kiinteät siteet asuntoon ja työpaikkaan, ja monilla heistä oli useampi kuin yksi työpaikka. Muuttajat asuivat harvemmin omistusasunnoissa. Lisäksi heillä oli ollut takanaan useampia muuttoja kuin ei-muuttajilla.

Muuttajista ilmoitti asuinpaikkaa vaihtaneensa työolosuhteiden vuoksi 35 % ja asunto-olojen vuoksi 27 %. Joka kymmenes muutti perhesyiden vuoksi, lähes yhtä moni koulutusolosuhteitten takia sekä samaten noin 10 % ympäristöolosuhteitten vuoksi. Muuton syyt vaihtelivat elämäntaiheen mukaan. Pikkulapset olivat passiivisia seurannaismuuttajia, mutta teini-ikäiset muuttivat etupäässä työn, koulutuksen tai avioliiton vuoksi. Avioliiton muuttomotiiviksi syyksi mainittiin olivat miltei yksinomaan naisia, mutta muuttomotiivit eivät olennaisesti eronneet sukupuoleten kesken. Asumis- ja ympäristötekijät olivat erityisesti lapsiperheiden merkittäviä muuttovaikuttimia. Keski-ikäiset muuttivat pääasiassa työn, asunnon ja ympäristön vuoksi. Vanhimmissa ikäryhmissä ei työ ollut olennainen muuton syy, jollaisena usein mainittiin asunto-, ympäristö-, terveys- tai perheolosuhteet.

Haja-asutusalueilla ja syrjäseuduilla muuttavien muuttosyyt liittyivät selvästi useimmin työolosuhteisiin. Näin oli erityisesti alkutuotannossa toimivien laita, joiden liikkuvuus kokonaisuutena oli vähäistä. Taajaan asutuilla seuduilla ja keskuksissa työolosuhteitten merkitys muuttovai- kuttimena oli vähäisempi, kun taas monet perus- telivat muuttoa asuin- ja ympäristötekijöillä. Useimmat muutot näyttivät saaneen alkunsa arkipäiväisistä ja vähemmän ongelmallisista tilan- teista. Kuitenkin monet muutot tapahtuivat enemmän tai vähemmän pakonomaisista syistä ja saattoivat aiheuttaa muuttajille ongelmia.

Leveelahti, Ilkka: Taloudellisten tekijäin vaikutuksista muuttoliikkeen määrään. Sovellutusalueina Uudenmaan ja Pohjois-Karjalan läänit vuosina 1962-1976, Tampereen yliopiston kansantaloustieteen laitoksen tutkimus-sarja B 44/1978, Tampere 1978.

Ilkka Leveelahti pyrkii tutkimuksessaan rakentamaan "mahdollisimman relevantteja" maassa- muuton selitysmalleja. Teoreettisessa osassa muut-

Runsas puolet muuttajista arvioi kokonaisuutena ottaen hyötynensä muutosta. Tämä oli yleisem- pää perhemuutoissa kuin yksinäisten ihmisten muuttaessa. Muita useammin mainitsivat elämän- olosuhteittensa parantuneen ne muuttajat, jotka siirtyivät vähemmän kaupunkimaisiin olosuhteisiin. Keskuksiin muuttaneista huomattava osa sai paremmat työ- ja palvelumahdollisuudet, mutta suhteellisen harvat pystyivät parantamaan asumis- olojaan tai lastensa leikkimahdollisuuksia.

Suunnilleen puolet niistä muuttajista, joiden työolosuhteet muuttuivat, sai parempaa palkkaa muuton jälkeen, kun taas 15 % koki ansiotason alenemista. Eniten lisääntyivät nuorimpien muut- tajien palkkatulot. Miehet hyöttyivät muutosta taloudellisesti naisia useammin; samaten hyöttyivät ne henkilöt, joiden muutto ei ollut keskushakuista. Muutoin ansiotason muutokset eivät olleet niin huomattavia, että taloudellisten seikkojen voitai- siin katsoa olleeh merkittävä muuttopäätöksen syy. Työttömyyden takia muuttaneet joutuivat tyytymään vähäisempään tulotason nousuun kuin muut muuttajat.

Yhteiskunnan muuttumisprosesseissa maassamuut- to on useinkin tärkeä osatekijä. Norjassa vuonna 1971 tapahtunut maassamuutto ei merkittävästi vaikuttanut näihin muutosprosesseihin. Kokonai- suuteena ottaen maaseutu sai hiukan muutto- voittoa taajamilta. Elinkeinorakenne ei sanotta- vasti muuttunut maassamuuton takia. Kaiken kaikkiaan on pääteltävissä, että maassamuuton nettovaikutukset olivat merkityksettämiä suhteessa muuttaneiden yksilöiden lukumäärään ja niihin muutoksiin, joita yksittäiset muuttajat joutuivat kokemaan.

Altti Majava

toliikefunktio johdetaan klassisesta talusteoriasta, keynesiläisestä teoriasta sekä käyttäen ns. inves- tointiteoreettista lähestymistapaa, joka tunnetaan myös neoklassisena johtamistapana. Lisäksi tar- kastellaan teoreettisesti eräiden keskeisten sel- littäjien: nimellisen ja reaalin palkkatasoeron, verotuksen, verovähennysten, työttömyyden ja työttömyyskorvausten muuttoliikevaikutuksia. Myös elinkeinorakenteen muutos ja asuntojen saatavuus pyritään ottamaan huomioon.

Kehitetyt muuttoliikefunktiot estimoidaan Uudenmaan ja Pohjois-Karjalan lääneistä aikasarja-aineistosta. Erikseen selitetään tulomuuttoa, lähtömuuttoa ja nettomuuttoa. Läänit on valittu sillä perusteella, että ne edustavat lääneittäisen tulojakautuman ääripäitä Suomessa.

Edellä kuvattu tutkimusasetelma on järkevä. Yksityiskohtiin voidaan kuitenkin esittää eräitä huomautuksia.

Teoreettisessa osassa saadaan tulos, että klassisen teorian mukaan muuttoliike johtuu reaali-palkkaeroista ja keynesiläisen teorian mukaan lisäksi työllisyystilanteesta. Aiemmin on kuitenkin päädytty vivahteikkaampiin tuloksiin. Klassisesta talousteoriasta johdettu muuttoliiketeoria liittyy lähinnä optimiväestöteoriaan, jonka avulla muuttoliikkeen riippuvuutta taloudellisista syistä voidaan kuvata monipuolisemmin. Pyrkimys tuoda makrospektejä muuttoliikeanalyysiin on periaatteessa kuitenkin kannatettavaa.

Muuttoliikkeen välittömien syiden — erityisesti palkkatasoeron — erittely on teoreettisen osan ja ehkä koko tutkimuksenkin parasta antia. Hinnoinnalla, veroilla, eläkkeillä, työttömyysturvalla laajemmin ottaen sosiaaliturvalla on muuttoliikkeeseen tiettyjä pitkän aikavälin vaikutuksia. On kuitenkin kyseenalaista, missä määrin ihmiset tiedostavat näiden aiheuttamat alueiden väliset erot tai muutokset ajassa lyhyellä tähtäyksellä.

Investointiteoreettinen lähestymistapa on teorian elegantti. Käytännössä kuitenkin on vaikeata operationalisoida esimerkiksi jäljellä olevalta työsäoloajalta nykyhetken diskontattua nettohyötyä. Erityisen vaikeata tämä on aggregoidun tason analyysissä — kuten tarkasteltavana olevassa tutkimuksessa. Muuttajien kokemien odotusten operationaalisten mittareiden kehittämiseen tulisi jatkotutkimuksissa kiinnittää erityistä huomiota.

Teoreettisessa tarkastelussa sukeltaa esiin käsite "autonominen muuttoliike", jota muuttoliiketutkimus tai teoria ei tunne. Onko kyseessä empiirisissä funktioissa esiin tuleva vakio-termi, jota yritetään jotenkin perustella teoreettisesti? Vakio-termille voidaan kyllä löytää perustellumpiakin tulkintoja.

Väestön määrän tulkitseminen "muuttopotentiaali" perustuu ilmeisesti gravitaatio -ajatteluun. Työvoimapolitiiselta kannalta käsite lienee kuitenkin katsottava vanhentuneeksi. Väestön muutoksilla, työhön osallistuvuuden muutoksilla ja työvoiman kysynnän muutoksilla on merkittävämpi vaikutus muuttoliikkeeseen kuin väestön

määrällä sinänsä. Lisäksi em. tekijät saattavat vaihdella eri suuntiin.

Tutkimuksessa on oletettu, että tuloalueen työllisyystilanne heijastuu palkkatason kautta tulomuuttoon. Tällainen hyvin pieni vaikutus lienee toki olemassa, mutta kyllä välitön vaikutus on suurempi. Ihmiset muuttavat esimerkiksi Helsingin seudulle tai Ruotsiin saadakseen työtä. Jos työllisyystilanne tuloalueella heikkenee, tulomuutto pienenee, sillä kehittyneillä työvoimamarkkinoilla tuloalueen avoimet työpaikat ovat muuton välttämätön edellytys.

Eri asia on se, että tuloalueen työllisyystilannetta ei ole sisällytetty funktioon selittäjäksi. Tällöin palkkatasomuutuja toimii samalla työllisyystilanteen korvikemuuttujana. Osa työllisyystilanteen selitysvaikutuksesta kanavoituu palkkatasomuuttujan kautta — kuten Phillips-käyrä implikoi.

Tutkimuksessa yhdistetään myös tulo- ja lähtöalueen työttömyysmuuttajat. Tällöin oletetaan implisiittisesti, että tulo- ja lähtöalueen työttömyydellä on yhtä suuri rajavaikutus muuttoliikkeeseen. Tämä ei kuitenkaan pidä paikkaansa. Tuloalueen työllisyystilanteella on sitä suurempi vaikutus, mitä vähemmän tuloalueella on muuttohalukkaille sopivia työpaikkoja. Tällöin muuttoliike joutuu sopeutumaan tarkasti tuloalueen työllisyystilanteen vaihteluihin. Jossain erikoistapauksessa saattaa tosin tulo- ja lähtöalueen työllisyystilanteella olla yhtä suurikin vaikutus muuttoliikkeeseen. — Myös palkkatasoeromuuttajien käyttö implikoi, että tulo- ja lähtöalueen palkkatasolla on yhtä suuri vaikutus muuttoliikkeeseen.

Osoittautui, että Pohjois-Karjalaan muutolle tutkimuksessa ei saada kovin hyviä selitysmalleja. Tämä on luonnollista, koska paluumuuton problematiikkaa tutkimuksessa ei lainkaan käsitellä. Valtaosa Pohjois-Karjalaan muutosta on paluumuuttoa, eli se riippuu aiemmasta lähtömuutosta. Vastaavasti osa Uudenmaan läänistä lähtevästä muutosta on paluumuuttoa.

Kokonaisarviointina sanoisin, että tutkimuksessa esitelty teoreettinen tarkastelu ja empiirinen analyysi kyllä ovat kehityskelpoisia, mutta tässä vaiheessa ne eivät tarjoa mitään lopullisia ratkaisumalleja. Tutkimuksessa kehitellyt muuttoliikemallit eivät suinkaan ole "mahdollisimman relevantteja" siinä mielessä että ne olisivat riittävän käytökelpoisia.

Kari Hietala